

Slovenská národná strana a fašizmus v medzivojnovom období *

JAROSLAVA ROGUEOVÁ

Kľúčové slová: Slovenská národná strana, ideologické súperenie, fašizmus, pravica a ľavica, fašistické Taliansko, Jednota slovenských junákov, česko-slovenské vzťahy

Ideológia a politika fašizmu v 20. storočí sú vo vedomí širokej verejnosti opodstatnené spojené s násilím, diktatúrou, terorom, potláčaním práv občanov či s útokmi na ich slobody. Tento fenomén je aj v súčasnosti prevažne v rozličných neo- formách živý v mnohých krajinách, ktoré sa pred jeho negatívnym vplyvom usilujú chrániť napr. zákonodarstvom postihujúcim jeho propagáciu, založenú z najväčšej časti na historických odkazoch. Aj keď negatívne konotácie fašizmu sú dôsledkom hlavne tragických udalostí druhej svetovej vojny, ku ktorým viedlo uplatnenie fašizmu a jeho odnoží v jednotlivých štátoch, na dôsledné poznanie tohto fenoménu ho treba skúmať už v čase po prvej svetovej vojne, kedy sa začal šíriť v Európe a vo svete a pre niektoré vrstvy a skupiny spoločnosti predstavoval podnetnú a príťažlivú alternatívu politického vývoja. V centre pozornosti teda stojí otázka, čím im táto ideológia imponovala, pričom zapôsobila nielen na vzdelanostne a sociálne slabšie vrstvy, ale aj na predstaviteľov politickej či intelektuálnej elity. Pri hľadaní odpovedí na mnohé súčasné otázky tak treba začať výskumom minulosti. To je aj jednou zo základných úloh historiografie.

Tému sa pokúsím priblížiť na základe analýzy vzťahu Slovenskej národnej strany (SNS) k fašizmu v medzivojnovom období. Tento subjekt bol totiž jednou z politických strán, ktoré sa od začiatku 20. rokov otvorene hlásili k fašistickej ideológii a propagovali ju. SNS oslovila nacionalizmom, myšlienkou národného štátu, konzervativizmom, antiľavičiarstvom, antikomunizmom, antiliberalizmom a v neposlednom rade aj organizačnou stránkou. Danú tému budem sledovať v dvoch rovinách. Prvou je ideológia fašizmu a postoj SNS k jej zásadám a prvkom. Druhou rovinou je otázka uplatňovania fašizmu v praxi v politike SNS,

* Príspevok vznikol v rámci grantu VEGA č. 2/0122/09 pod názvom *Občianska spoločnosť na Slovensku počas I. ČSR. (Vývoj na demokratickej báze a vonkajšie a vnútorné vplyvy demokratického, autoritatívneho a totalitného typu).*

ktorú naznačím v troch základných okruhoch – 1. vzťah SNS k fašistickému Taliansku, pričom tu možno sledovať proces od uznávania vzniku fašistického Talianska cez prvú kritiku metód jeho režimu až po jeho odmietnutie v polovici 30. rokov. 2. Jednota slovenských junákov ako organizácia SNS inšpirovaná fašistickou organizáciou, 3. spolupráca slovenských a českých subjektov inklinujúcich k fašizmu v 20. a 30. rokoch 20. storočia.

Pramenná báza na výskum postojov slovenskej spoločnosti alebo politiky k fašizmu v medzivojnovom období poskytuje skôr čiastkové štúdie, pričom hlbšie analýzy konkrétnych skupín podporujúcich fašizmus v sledovanom období sa v našej historiografii vyskytujú ojedinele. Najviac sa nimi zaoberal Ivan Kamenec v štúdiách venovaných pôsobeniu Národnej obce fašistickej na Slovensku.¹ Prínosným materiálom založeným na bohatom archívnom výskume je kniha Miloslava Čaploviča, ktoré sa zameriava na pôsobenie branných fašizoidných organizácií na Slovensku.² Podnetné sú staršie práce pojednávajúce skôr o českých a československých dejinách, no napriek tomu niektoré ich závery možno aplikovať aj na slovenské pomery vzhľadom na to, že českí a slovenskí stúpenci fašizmu sa pokúšali spolupracovať v záujme vytvorenia národného štátu a fašizmus im na to ponúkal inšpiratívne myšlienky. Mnohé z týchto starších prác akcentovali predovšetkým vzťah fašizmu ku komunizmu, k robotníckej triede a zameriavali sa na antagonizmy vyplývajúce z týchto ideológií.³ V posledných rokoch sa venuje zvýšená pozornosť problematike ideológií a ich šírenia na Slovensku, kde treba zvlášť vyzdvihnúť práce Xénie Šuchovej či Juraja Benka, ktorí sa autorsky alebo editorsky podieľali na vydaní mimoriadne prínosných prác, ako aj Valeriána Bystrického.⁴ K ústrednej téme tohto príspevku slúžia uvedené práce skôr ako kostra a doplnková literatúra. Jedným z najdôležitejších a najzaujímavejších prameňov venovaných vzťahu slovenskej politiky k fašizmu je štúdia slovenského historika Boruta

¹ KAMENEC, Ivan. *Prenikanie fašistickej ideológie a organizácií Národnej obce fašistickej do slovenského politického života v medzivojnovom období*. In Historické štúdie, roč. XXIV, 1980, s. 54-55; Tenže. *Vznik, vývoj a špecifické črty slovenského fašizmu v medzivojnovom období*. In Sborník k problematice dejín imperialismu, 5, díl 2. Praha : Ústav československých a svetových dejín ČSAV, 1978, s. 281-299.

² ČAPLOVIČ, Miloslav. *Branné organizácie v Československu 1918 – 1939 (so zreteľom na Slovensko)*. Bratislava : MO SR, 2001.

³ Napr. GAJANOVÁ, Alena. *Dvoji tvář. Z historie předmnichovského fašismu*. Praha : Naše vojsko, Svaz protifašistických bojovníků, 1962; PASÁK, Tomáš. *Český fašizmus 1922 – 1945 a kolaborace 1939 – 1945*. Praha : Paseka, 1999; HARNA, Josef. *K otázce pronikání fašismu do politického systému buržoazní Československé republiky*. In Sborník k problematice dejín imperialismu, 5, díl 2. Praha : Ústav československých a svetových dejín ČSAV, 1978, s. 261-281; KVAČEK, Robert. *K historii národní obce fašistické*. Tamže, s. 299-309.

⁴ Napr. ŠUCHOVÁ, Xénia (ed.). *Ludáci a komunisti: Sper? Spojenci? Protivníci? Prešov : Univerzum, 2006; BENKO, Juraj. Socialistická ideológia v konfrontácii s religióznym slovenským prostredím v prvej štvrtine 20. storočia*. In Tamže, s. 9-24; BENKO, Juraj. *K možnostiam, metódam a prostriedkom činnosti Kominterny v strednej Európe v prvých rokoch existencie (1919 – 1922): Na hranici legality a ilegality*. In Radikálny socializmus a komunizmus na Slovensku (1918 – 1989). (ŠMIGEL, Michal a kol.). Banská Bystrica : Katedra histórie FHV UMB v Banskej Bystrici, HÚ SAV, 2007, s. 11-26; BYSTRICKÝ, Valerián. *Bolševizmus verzus fašizmus*. In Storočie propagandy. Slovensko v osidlach ideológií (Eds. Valerián Bystrický – Jaroslava Roguľová). Bratislava : AEP, 2005, s. 33-43.

Klabjana, ktorý priblížil postoje fašistického Talianska k slovenskému autonomistickému hnutiu na základe výskumu v talianskych archívoch.⁵ Základným pôvodným prameňom je predovšetkým tlač SNS *Národné noviny*, čiastočne aj osobná korešpondencia jej členov s predstaviteľmi českej a slovenskej politiky, kde sa zaoberajú touto problematikou a vyjadrujú svoje postoje k fašizmu a k iným ideologickým otázkam. Z archívnych materiálov som využila hlavne korešpondenciu uloženú v Archíve literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice v Martine, policajné správy zo Slovenského národného archívu v Bratislave a Národného archívu České republiky v Prahe, ako aj materiál z iných pražských archívov.

I. SNS A IDEOLÓGIA FAŠIZMU

1. Ideologicko-politické východiská SNS

Pri objasňovaní vzťahu SNS k fašizmu je v prvom rade nevyhnutné priblížiť jej vnímanie ideologicko-politického vývoja v medzivojnovom období, ako aj jej postoje k ústredným, z toho plynúcim konfliktom. Vzťah SNS k fašizmu určovalo predovšetkým jej chápanie zahraničnej politiky, medzinárodného diania a jeho dopady na vnútornú československú i slovenskú politiku. V strane sa síce žiaden politik globálne a výhradne nezaoberal zahraničnou politikou, no strana sa ako celok, predovšetkým v *Národných novinách*, vyjadrovala k jednotlivým udalostiam v zahraničí, ktoré mohli nejakým spôsobom ovplyvniť domáce udalosti. Za profilujúcu osobnosť vo vnútornej i medzinárodnej politike v SNS od polovice 20. rokov možno považovať predovšetkým Martina Rázusa, ktorý sa ako jeden z mála národniarov venoval politike ucelenejšie a komplexnejšie vrátane ideologicko-politických otázok. K ostatným národniarom, ktorí od začiatku 20. rokov reagovali na fašizmus šíriaci sa z Talianska a zaoberali sa myšlienkami aplikácie tejto ideológie na slovenské pomery, patrili predovšetkým funkcionár strany katolícky kňaz Anton Kompánek či popredný zástupca bratislavskej miestnej organizácie a významný predstaviteľ slovenského kultúrneho života v oblasti hudby Miloš Ruppeldt.

Základným programovým princípom, z ktorého strana vychádzala, bol nacionalizmus a presvedčenie, že je to najpotrebnejšia a najadekvátnejšia zásada na vedenie politiky. Počas medzivojnových rokov za najväčšie ohrozenie života a rozvoja národa považovala odklon od tohto princípu. V jej interpretácii z toho plynul prvoradý ideologický konflikt počas celého medzivojnového obdobia medzi nacionalistickými a internacionalistickými princípmi (v jej ponímaní v zmysle neakceptovania záujmov národného spoločenstva). Z tohto uhla strana vnímala aj súperenie politických a ideologických síl v domácej aj v zahraničnej politike.

⁵ KLABJAN, Borut. Taliansko a Slovensko vo vojne. In Historický časopis, roč. 54, 2006, č. 3, s. 451-471.

SNS pri interpretácii medzivojnových udalostí vychádzala z presvedčenia, že po skončení prvej svetovej vojny nastal výrazný všeobecný útlm nacionalizmu a ideologický a politický vývoj sa posunul výrazne doľava. Strana tu vychádzala z pomerne zjednodušenej predstavy, keď ľavicu automaticky stotožnila s internacionalizmom, a teda ľavicový trend v európskych krajinách posudzovala predovšetkým ako odklon od nacionalizmu. Tento konštrukt však nezodpovedal skutočnosti, dokonca ani pomerom v ČSR. Vývoj v mnohých krajinách sa skutočne posunul doľava, no napr. v ČSR napriek realizácii mnohých ľavicových princípov a silnom politickom vplyve ľavice vládla ostrá nacionalistická klíma – jednak v podobe čechoslovakizmu ako idey budujúcej národný štát, ale aj v podobe obranárskeho nacionalizmu, ktorým sa republika vymedzovala voči nemeckým či maďarským nárokom. V interpretácii SNS teda možno opodstatnene hovoriť o zdaní útlmu nacionalizmu v dôsledku rozčlenenia politického spektra na záujmové (stavovské) strany.

V kontexte vnútorného i medzinárodného vývoja možno u SNS sledovať tri rozmery nacionalizmu, ku ktorým sa dopracovala počas medzivojnových rokov. Národniari vychádzali z voluntaristickej teórie dynamického rozvoja národných spoločenstiev, ktorý v prípade vôle väčšiny môže smerovať k väčším integrovaným celkom.⁶ Základná integračná úloha nacionalizmu podľa SNS spočívala v tom, že spájal sily národného spoločenstva v záujme zabezpečenia jeho vnútorného rozvoja, ako aj v záujme uplatnenia jeho práv v jazykovej, spoločenskej, kultúrnej oblasti na území, ktoré obývalo. Pri tomto integračnom rozmere nacionalizmu SNS prihliadala hlavne na to, aby Slovensko ako časť československého celku bolo uspokojené vo svojich národných potrebách a mohlo tak byť oporou celého štátu. Druhým rozmerom bol obranný nacionalizmus. Štát mal podľa SNS prihliadať na ochranu slabšieho a zraniteľnejšieho článku. Preto mal zohľadňovať špecifiká jednotlivých oblastí a podľa toho postupovať pri rozhodnutiach v oblasti administratívy, hospodárstva, školstva, kultúry a pod. V 30. rokoch SNS pod vplyvom fašizmu a nacizmu rozvinula nacionalizmus o ďalší, tretí rozmer – popri rozvoji a obrane národného celku mal byť prostriedkom národných spoločenstiev na realizáciu agresívnych a útočných plánov. Pred týmto jeho rozmerom však varovala ako pred zničujúcim pre iné národné spoločenstvá.

V prvých povojnových rokoch sa národná strana nesústredovala na politické uplatňovanie slovenského nacionalizmu, ale na jeho aplikovanie v spoločenskom, verejnom a kultúrnom živote. Všeobecný posun doľava zvlášť kriticky nekomentovala a s istým porozumením akceptovala tento všeobecný trend. Napr. Rázus vyjadroval sympatie pre ľavicové myšlienky rovnostárstva a vnímal ich ako obhajobu práv robotníckej vrstvy obyvateľstva. Popri ľavicových stranách, ktoré vtedy SNS považovala za potrebnú súčasť politického spektra, mala podľa nej pôsobiť jedna národno-roľnícka strana. Rázus napísal: „*Pri ideálnych*

⁶ KRAJČOVIČOVÁ, Natália. *Jeden či dva národy? Dilema slovenskej politiky po vzniku ČSR*. In Slovensko na ceste k demokracii. Bratislava : Historický ústav SAV, 2009, s. 72.

pomeroch mali by sme mať na Slovensku dve strany: národno-roľnícku, chrániacu záujmy prevažnej časti národa a socialistickú pre robotnícke vrstvy. Národný záujem by mali mať na zreteli obe, lebo... tým je podložený i záujem hmotný, lepšie – stavovský.“⁷

Zmena v SNS nastala po prehĺbení krízy v prvej polovici 20. rokov. Najväčšiu zodpovednosť za jej hospodárske a sociálne dopady strana pripisovala politike vládnych strán a ich princípom. Išlo predovšetkým o sociálnodemokratickú a agrárnu stranu, teda o strany reprezentujúce robotnícky a roľnícky stav. SNS ako nacionalistická a všenárodná strana, teda sústredzujúca sa na záujmy všetkých vrstiev a stavov národa, kritizovala skutočnosť, že namiesto budovania národnej jednoty a riešenia problémov národného celku tieto strany sledovali záujmy jednotlivých stavov, presadzovali medzinárodnú spoluprácu stavovsky orientovaných strán a vytváranie tzv. internacionál.⁸ Podľa národnárov internacionály boli stavovské, triedne, riešili čiastkové, nie však celonárodné problémy, a teda ich prvoradým cieľom nebola obhajoba záujmov národného celku. „*Ich cieľ je sociálnopolitický, ale triedny*“, napísal Rázus.⁹ V skutočnosti však tieto zoskupenia nemali zásadný vplyv na domácu politiku. Ostávali skôr akýmsi symbolom stavovského zamerania politických strán v rámci národných štátov než reálnou medzinárodnou politickou centrárou, akou bola už v tom čase komunistická internacionála. V prípade zelenej internacionály aj členovia agrárnej strany mali len chabé povedomie o jej činnosti.¹⁰ Za veľkú chybu slovenskej politiky národnári označovali aj rozpad jednotnej občianskej celoslovenskej strany¹¹, resp. neschopnosť slovenskej politiky podobnú stranu znovu utvoriť, ako aj jej trieštenie na subjekty formujúce sa na stavovských princípoch po vzniku ČSR. Rázus napísal: „*My musíme mať najprv zabezpečené, že máme právo žiť v rodnej zemi svojej ako Slováci, aby sme sa mohli potom rozvrstviť podľa stavu a povolania.*“¹²

⁷ RÁZUS, Martin. *Zodpovednosť*. In Národné noviny (NN), 25. 10. 1923, č. 85.

⁸ RÁZUS, Martin. *Doma*. In NN 16. 3. 1926, č. 61: „*Slovensko vohnala do terajšej rozorvanosti stavovská politika, čo za Moravou pripravila pôdu svojim materializmom – internacionalizmu a na Slovensku snažila sa zaraziť jedine možný nacionalizmus slovenský. Tá znetvorila pomery hospodárske i osobné.*“

⁹ RÁZUS, Martin. *Reťaz všetkých rúk*. In Argumenty, Martin : Matica slovenská, 1941.

¹⁰ BENKO, Juraj. *K možnostiam, metódam a prostriedkom činnosti Kominterny v strednej Európe v prvých rokoch existencie (1919 – 1922): Na hranici legality a ilegality*, ref. 4, s. 16; HANULA, Matej. *Agrárna strana na Slovensku v rokoch 1919 – 1929*. Dizertačná práca. Bratislava, 2007, s. 222. „*Spoluprácu európskych agrárnych strán limitovala skutočnosť, že okrem pobaltských krajín išlo o strany, ktorých pozícia na politickej scéne ich materských krajín sa sile čs. agrárnikov ani len nepribližovala. Európske štáty si navyše v medzivojnovom období svoje poľnohospodárske trhy chránili colnými bariérami a ich záujmy v tejto oblasti na seba často narážali.*“

¹¹ Myšlienku jednotnej občianskej celoslovenskej strany u SNS možno označiť za značne anachronickú a nerealizovateľnú, za ideu nezodpovedajúcu vtedajším pomerom. Po vzniku republiky sa pod vplyvom demokratizačných i spoločenských zmien vytvoril značný priestor pre diferenciaciu slovenskej spoločnosti a jednotlivé prúdy na to aktívne reagovali. V tejto situácii nebolo reálne sklbiť ich záujmy v jednej strane.

¹² NN 10. 9. 1925, č. 73. Za ďalší prejav nedostatku nacionalizmu v slovenskej politike SNS považovala centralistickú správu Slovenska, ktorá podľa nej nezodpovedala jeho potrebám a nezohľadňovala jeho špecifické záujmy. Vyústenie týchto postojov do požiadavky autonómie stojacej na základe uznania slovenskej národnej osobitosti a jej posun v verejno-správnej do národnopolitickej roviny je podrobnejšie spracované v prácach: ROGULOVA, Jaroslava. *Politika Slovenskej národnej strany v rokoch 1918 – 1929*. Dizertačná práca, nepublikovaná, Bratislava 2004, 199 s.; Táže. *A nezetiégi politika két aspektusa a két világháború közötti*

Dôležitú úlohu v ideológii SNS a v jej vzťahu k fašizmu zohrával fakt, že za dôsledok politiky týchto strán vo vláde a v parlamente považovala aj prenikanie radikálnych ľavicových myšlienok na Slovensko z Ruska, ktoré si v ČSR získavali čoraz viac stúpencov. Podľa SNS nárast sociálnej biedy a napätia v spoločnosti, ako aj zlá politika vlády v prvej polovici 20. rokov priviedli k životu radikálne sily – najprv komunizmus a boľševizmus, následne fašizmus ako reakciu na ne. Komunizmus a boľševizmus podľa nej predstavovali veľké nebezpečenstvo nielen pre národ, ale aj pre celý štát. Spôsobovali morálny i spoločenský rozvrat, ohrozovali základy štátu i celý jeho systém. Rázus nazýval komunizmus bolestivým experimentom a bojom všetkých proti všetkým. Z nacionálneho hľadiska ho považoval za „*evanjelium o beznacionálnom svetoobčianstve*“, ktoré „*je omamným plynom, veľmi vhodným vrhnúť v korist' nevyspelé etnografické celky silným národom.*“¹³ Podľa neho princípy komunizmu odporovali vrozeným vlastnostiam ľudskej povahy, napr. aj hlásaním materializmu ako názoru popierajúceho duševné stránky človeka. Odmietal spoločné vlastníctvo, ktorého zavedenie by považoval za pohromu aj vo vyspelejších a industrializovanejších krajinách než bolo Rusko, a za trvalú súčasť života spoločnosti považoval súkromné vlastníctvo.¹⁴

V tejto súvislosti bol zaujímavý postoj SNS k boľševickému Rusku. V programe z roku 1925 sa strana hlásila k orientácii na západné európske štáty, k podpore Malej dohody a kladne hodnotila zblížovanie ČSR a Poľska, no Rusko označila za „*životnú otázku nášho národa*“. SNS v súlade s predprevratovou tradíciou aj v medzivojnovom období bola presvedčená o potrebe zblíženia slovanských národov a aj poprevratoví národnári priznávali Rusku výnimočnú úlohu medzi slovanskými národmi. Rusko a úpravu vzťahov s ním z medzinárodného hľadiska považovali za záruku stability ČSR a vyjadrovali vieru v jeho premenu z boľševickej na demokratickú krajinu.

V tejto situácii sa začali šíriť myšlienky fašizmu, jeho ideológia národného štátu, uprednostňovania záujmov národného celku pred záujmami jednotlivých stavov a pod. SNS vo fašizme videla prúd vyvolaný do života práve internacionalistickou a stavovskou politikou, ako aj komunizmom a boľševizmom ako ich následkom. Nástup fašizmu vnímala v týchto súvislostiach, z ktorých pramenilo aj presvedčenie, že je to ideológia, ktorú treba podporovať a šíriť. Taliansky fašizmus totiž označovala za oživenie nacionalizmu a za zavedenie jeho ideí do praxe. Podľa SNS to bola renesancia národnej myšlienky, ktorá dokáže čeliť ľavici i internacionalizmu. Videla v ňom návrat k správnym princípom, ktoré pomôžu vyriešiť krízu. Rázus napísal: „*A pri tom sa soptí a nie na rozvratný internacionalizmus, lež na aktívny*

Szlovák Nemzeti Pártban. In Fórum Társadalomtudományi Szemle, 2004/1; Táže. *Autonomizmus Slovenskej národnej strany v medzivojnovom období.* In Kapitoly k 70. narodeninám PhDr. Valeriána Bystrického, DrSc. (ed. B. Ferenčuhová), Bratislava : HŮ SAV, 2006, s. 49-66.

¹³ RÁZUS, Martin, ref. 8.

¹⁴ Tamže.

nacionalizmus český i slovenský, za jeho chrptom povstáva fašizmus. Veru, smutná situácia, veľmi smutná. Kto ju však vyvolal? Hriechy, čo tzv. štátotvorné strany napáchaly, ubíjajú našu demokraciu. Nech sa u nás spravdlive vládne – neohrožuje vlast' komunizmus a na druhej strane nerastie fašizmus... Vyrovnaní Česi a Slováci majú dost' sily udržať tento štát a fašizmus porastie živelne len vtedy, keď ho bude nevyhnutne treba.“¹⁵

Pri posudzovaní vývoja v Európe, vo svete, ako aj vo vnútri ČSR v medzivojnovom období v politike SNS bol zrejmy konštrukt vychádzajúci z názoru, že išlo o ideologické súperenie nacionalizmu a internacionalizmu a zároveň o boj pravicových a ľavicových ideológií. Podľa nej išlo o súboj základných princípov vo formovaní spoločnosti, v uplatňovaní politiky a v smerovaní celkového vývoja. Na verejnej schôdzi strany roku 1938 odznelo: „*Svet je rozdelený na dva proti sebe stojace tábory, krajne ľavicový komunistický a krajne pravicový fašistický. Oba smery zdržujú svojich občanov diktátorsky pod svojou vládou.*“¹⁶ Pre pochopenie politiky strany je veľmi dôležité jej nazeranie na tieto ideologické tábory a na ich charakter. Ich podstatu a principiálny rozdiel medzi nimi SNS nevnímala z hľadiska foriem vládnutia v zmysle demokracie či totality. Totiž v oboch táboroch videla ako demokratické, tak aj extrémne diktátorské formy vlády. Ich základný spor, rozdiel a rozpor nevidela v súperení demokracie s diktatúrou, ale vo vnímaní úlohy národa v štáte, teda v internacionalizme a nacionalizme. Rázus roku 1928 napísal: „*Od ľavého krýdla komunizmu cez socializmus po občiansky stred až po ľavé krýdlo fašizmu máme politických smerov naozaj na výber... Vzniklé politické smery môžeme si shrnúť v prúd pravý a ľavý. Z hruba tieto dva prúdy narážajú na seba najostrejšie, rvú sa o rozhodný vplyv a právo – pretvoriť republiku na svoju tvár a podľa svojho kréda. V oboch prúdoch sú krajné smery diktátorské, ostatné opierajú sa na prostriedky demokratického vladárenia.*“¹⁷

V súlade so spomínaným konštruktom podľa SNS od druhej polovice 20. rokov prebiehal ostrý súboj medzi oboma ideológiami. SNS tento ideologický súboj videla aj v domácej politike, keď napr. výsledky parlamentných volieb z roku 1925, ktoré priniesli neúspech sociálnym demokratom a úspech nacionalistickým stranám, interpretovala ako víťazstvo nacionalizmu nad internacionalizmom. Podľa strany to bol znak nového politického kurzu a návratu k nacionalistickým základom politiky. Uplatnenie fašizmu v Taliansku a jeho šírenie v druhej polovici desaťročia podľa SNS jednoznačne dokazovalo, že sa vývoj smeruje k víťazstvu pravice a nacionalizmu. V tomto zmysle videla aj nástup pravicových režimov v iných štátoch, ako aj nacizmu v Nemecku v 30. rokoch. Označovala ho za potvrdenie toho, že vývoj ide jednoznačne k víťazstvu nacionalizmu a k pravici, ktorá ukázala ľavici, že je minulosťou. „*Slovensko je zralé a ak nie je dnes, bude iste zajtra – alebo pre komunizmus,*

¹⁵ RÁZUS, Martin. *Systémy a ľudia*. In NN 21. 5. 1926, č. 113.

¹⁶ Slovenský národný archív (SNA) Bratislava, fond (f.) Policajné riaditeľstvo (PR), kartón (k.) 225, MAT 53/1. Správa z verejnej schôdze SNS 6. 2. 1938 v Bratislave.

¹⁷ RÁZUS, Martin. *Politické smery a naša republika*. In NN 15. 2. 1928, č. 59.

alebo pre hlboko založený nacionalizmus. Z týchto dvoch smerov musíte si raz vybrať, Slováci, a dúfam – nesiahnete po tom prvom. O nacionalizme hovorilo sa pred niekoľko rokmi v Prahe s kopca. Toto vlivalo i na rozum a presvedčenie slovenských stavovských vodcov, ktorí budúcnosť národa a sveta stavali na zelenej, alebo červenej internacionále. Koľká naivnosť premúdrelých pánov! Tá stará Európa neučí sa akosi od našich prorokov. Im ide vývoj naľavo, Európa obracia sa pred našimi zrakmi napravo. Oni zakladajú na internacionálach, na stavoch – Európa mimo experimentujúceho Ruska stavia na nacionalizmus! U nás by dnes bolo a so dňa na deň bude viac materiálu pre historika, ktorý by chcel spracovať dielo názvom – Omyli veľkých starcov!“¹⁸

V svojej ideologickej interpretácii vývoja SNS od 30. rokov zároveň poukazovala na veľmi závažný moment, súvisiaci s fašizmom a s nacizmom. Všeobecné víťazstvo nacionalizmu stavalo menšie národy a štáty do pozície ohrozených zo strany veľkých a silných. Vyústením tohto postoja v domácej politike SNS bolo ráznejšie vymáhanie splnenia požiadaviek Slovenska v ČSR, pričom strana ako jeden z hlavných argumentov zdôrazňovala, že spokojné a usporiadané Slovensko v čase narastania medzinárodného napätia by malo byť republike oporou pred hrozbou revizionistických štátov.¹⁹

2. SNS a ideológia fašizmu

Pri vysvetlení ponímania ideológie fašizmu národnou stranou som sa zamerala na niektoré prvky tejto ideológie, pričom v záujme názorného a plastického priblíženia som na niektorých miestach priblížila aj pohľady ľavice na daný problém. Keďže obsah pojmov ľavica a pravica nemá v dejinách jednoznačné definície a v priebehu rokov sa vyvíjal, aj v dobovom kontexte ich možno sledovať viac-menej len rámcovo. Tieto pojmy sa v 19. a v 20. storočí vyvíjali v špecifických podmienkach a v rozličných historických súvislostiach. Z hľadiska orientácie u SNS nemožno hovoriť o jednoznačnom prináležaní k pravej alebo k ľavej strane politického spektra. Možno však sledovať jej vzťah k nim s tým, že nacionalizmus ako kľúčový princíp ju približoval viac k pravici než k ľavici, a v týchto súvislostiach možno sledovať postoje SNS k prvkom charakterizujúcim fašizmus.

Pri sledovaní vzťahu SNS k tejto ideológii treba zohľadňovať skutočnosť, že fašizmus v 20. rokoch sa nachádzal v jednej zo svojich prvých fáz, odlišných od jeho ďalšieho vývoja v 30. a 40. rokoch 20. storočia, podmienených odlišnými spoločenskými, politickými

¹⁸ RÁZUS, Martin. *Slováci, Slovenky!* In NN 4. 3. 1933, č. 26.

¹⁹ V tomto príspevku sa nebudem zaoberať problematikou nacizmu, keďže ide o zvláštnu kapitolu v dejinách medzivojnovnej SNS. Čiastočne som túto tému rozpracovala v štúdií ROGULOVÁ, Jaroslava. *Martin Rázus a analýza politicko-ideologických prúdov v medzivojnovnom období*. In Miroslav Pekník (ed.). Martin Rázus, politik, spisovateľ a cirkevný činiteľ. Bratislava : Veda, 2008, s. 100-116.

a hospodárskymi okolnosťami. V sledovanom období to bol pravicový prúd inklinujúci k antidemokratickým formám vládnutia, ktorý pre sociálne slabšie, nespokojné či menej vzdelané vrstvy predstavoval zaujímavú politickú alternatívu, obsahoval prítlačivé heslá, bol zrozumiteľný, na pochopenie nenáročný, ponúkal zjednodušené riešenia závažných problémov, ktorými sa usiloval získať podporu a popularitu. Bol istým druhom extrémizmu, no takéto hnutia v minulosti aj v súčasnosti bývajú súčasťou pluralitnej spoločnosti.

K zásadám ideológie fašizmu súvisiacim s otázkami demokracie, politického systému, vnímania spoločenského života a pod. zaujímala SNS príbuzné, rezervované alebo odlišné postoje. Ako bolo vyššie uvedené, na fašizme jej imponoval predovšetkým nacionalizmus a myšlienka národného štátu. SNS nástup fašizmu v Taliansku v roku 1922 vnímala ako znovuzrodenie národných a politických nacionalistických princípov. Na národniarov zapôsobili hodnoty zdôrazňované v talianskom fašizme – národ, štát a vlastenectvo, ako aj odmietanie stavovského členenia národa a zdôrazňovanie všenárodného princípu. Taliansko bolo podľa SNS vzor súdržnosti a pevnosti národa, obetovania sa jednotlivca pre blaho národného celku. Presadenie fašistického režimu v Taliansku chápala ako vyjadrenie vôle celého národa a tým aj ako nadradenie národných záujmov nad ostatné, napr. stavovské. Kompánek v júni 1926 napísal: „*Taliansky fašizmus mal a má tú veľkú výhodu, že vzbĺkol v zemi homogénnej, je jednoliaty a má jednotný cieľ – slúžiť talianskemu národu. Všetko, čo Mussolini označil za cieľ fašizmu, bolo talianskemu človekovi veľmi pauzibilné a len škodcovia talianskej vlasti boli ním ohrození. Mussolini nemusel prihliadať na nikoho a na nič, nemal nijakých komplikácií, keď nastolil taliansku národnú diktatúru.*“²⁰

SNS sa vyhaňovala ako tradicionalistická konzervatívna strana, čo ju približovalo k silám na pravej časti politického spektra. Pod konzervativizmom rozumela tradičnú náboženskú výchovu, ktorá podľa nej zodpovedala slovenským pomerom. Oproti tomu odmietala pokrokovosť či pokrokárstvo, ale podotýkala, že nie v zmysle napredovania spoločnosti, ale v zmysle preberania kultúrnych i spoločenských extravagantných vzorov hlavne zo západnej kultúry. „*Čo nás, protestantský element, i výslovne pokrokovu smýšľajúcich ľudí postavilo po bok konzervativizmu? Týmito istými ľuďmi diskreditovaná pokrokovosť.*“²¹ Rázus zaujímavo vykreslil aj otázku vzťahu pokrokárstva a slovenského národného celku: pokrokárstvo je

²⁰ *Ťažkosti fašizmu.* In NN 11. 6. 1926, č. 129.

²¹ RÁZUS, Martin. *Západnícka pokrokovosť.* In NN 13. 4. 1926, č. 82. „*Západnícka pokrokovosť je interesantná nemoc vyžívajúcich sa. Zaujímave odráža sa v tvorivých dušiach umelcov a básnikov. Keď je v srdci úzko a prázdno, ostáva ešte rafinovanosť formy a slova... A toho ducha neboli by dbali vočkovat' niektorí epigóni západníctva i do krvi slovenského národa pred prevratom... Zdravý organizmus slovenský – úfam, ako odolal tomu – i odolí. Mimo chorobne, západníckej pokrokovosti plnej negácie a neurčitosti je i pokrokovosť, čo vyžívajúci sa európsky západ nenapodobňuje slepo. Pokrokovosť, jej obsahom nemôže byť len novota a zkaženými nervami moderného Európana vibrujúca – zvláštnosť. Jej obsahom musí byť i užitočnosť, cieľuprimeranosť, vedúca postupne k osobnej a spoločenskej dokonalosti. Tedy – nie k smrti, lež k životu! Táto pokrokovosť vyrovná sa ľahko s kresťanstvom, ved' je vlastne i obsažená v ňom. Takej pokrokovosti treba slovenskému národu, keď má zosilnieť.*“

moderný prúd, ktorý charakterizuje rozdrobenosť. Slovenský národ však charakterizuje súdržnosť, zomknutosť a jednota. Takto vzniká rozpor medzi pokrokovosťou a slovenským nacionalizmom. Podľa Rázusa aj v tom tkvel rozdiel medzi Slovákmi a národom v historických krajinách. Česi boli už pred prevratom pokrokoví a rozdrobení, naopak Slováci boli už pred prevratom súdržní a takto by to malo ostať. Z toho vyplývalo, že slovenský národ sa musí brániť pred pokrokárstvom, lebo narúša jeho jednotu a prináša rozvrat.

Za zaujímavú skutočnosť vo vzťahu SNS k fašizmu považujem inklinovanie strany k antiliberalizmu, čo ju opäť približovalo k subjektom na pravej strane politického spektra. Tie mali spoločný nesúhlas s liberalizmom a jeho zásadami, u SNS išlo napr. o nesúhlas s odlukou cirkvi od štátu a vôbec s obmedzovaním moci cirkvi. Ďalším príkladom odmietania liberalizmu u SNS bolo vymedzenie k jednej zo základných tém tejto ideológie – k slobode. Pokiaľ liberalizmus považoval slobodu za právo jednotlivca, fašizmus ju označoval za povinnosť. *Národné noviny* uverejnili a okomentovali preklad článku Edoarada Susmela o filozofii fašizmu, v ktorom sa uvádzalo: „*Fašizmus znamená život, boj, obeť, nemôže sa oddeliť od života... Štát reprezentuje morálnu kontinuitu národa v histórii... Pravda je len v nás, t. j. v našom vnútri, ako v národe, tak v štáte... Národ upevníme iba tak, keď upevníme štát, ktorý je obsahom nášho svobodného vývinu. Štát musí byť suverenný. Jeho ciele sú vysoké: tvoriť spravodlivosť, sociálny súlad, bez ktorého nieto pokroku, ani civilizácie vo svete... Keď život národa je ohrozený, nejestvuje právo jednotlivcov osobitne: jestvuje právo národa, ktorý má byť zachránený za každú cenu.*“²²

Dôležitou otázkou fašizmu bol antidemokratizmus a vláda silnej ruky. Národnári sympatizujúci s fašizmom neinklinovali k diktatúre ako k vládnej forme. Posudzovali ju ako istú alternatívu systému vlády k parlamentnej demokracii. Diskusiu o jej opodstatnenosti považovali za aktuálnu práve v časoch sociálneho napätia a hospodárskych kríz.²³ Rázus v súvislosti s diktatúrou napísal: „*Ja nie som fašistom, radšej bych bol demokracii ako diktatúre. Musíme však rátať s možnosťami a pohyb využiť pre slovenský nacionalizmus. Vítaná by bola i koncentrácia rôznych strán, ale na Slovensku v smysle národnej ideológie.*“²⁴ K diktatúre ako štátnej forme mali národnári výhrady v prípade, ak by k nej došlo násilnou a nedemokratickou cestou, preto zdôrazňovali potrebu zákonného rámca na uskutočnenie takýchto závažných politických zmien. Kompánek napísal: „*Nejde to nijako s parlamentnou vládou, málo lepšie to ide s úradníckou vládou a každý vie, že keby vypísali nové voľby, situácia by sa nezmenila. Sme teda v politike na mŕtvom bode, preto počuť hlasy o zavedení diktatúry... Ináčie nie fašistická diktatúra je u nás potrebná, ale väčšia dávka smyslu pre demokraciu a jej praktizovanie. Priberte Slovákov do národnej vlády Čechov*

²² *Filozofia fašizmu*. (Dr. M. K.). In NN, 26. 2. 1930, č. 25.

²³ KOMPÁNEK, Anton. *Diktatúra*. In NN, 23. 4. 1926, č. 91.

²⁴ Slovenská národná knižnica – Archív literatúry a umenia (SNK – ALU) Martin, f. Miloš Ruppeldt, sig. 18 A 159. List M. Rázusa M. Ruppeldtovi zo 4. 6. 1926.

a Slovákov vyhovením ich požiadavkám, nakoľko sú v súlade so záujmami národa, štátu a vzájomnosti a nebude potrebné hľadať mimoriadne cesty kvôli konsolidácii politických pomerov v celej republike... A či by to mala byť nejaká fašistická diktatúra, pochádzajúca z nacionálnych pohnútok? O podobnej diktatúre hovorilo sa na Slovensku už za prevratu... Dnes už je vari pozde zavádzať fašistickú diktatúru v republike. Tá by mohla napraviť pomery len v tom prípade, keby bola dostatočná garancia, že nesleduje ciele doterajšej pražskej politiky, ale že sa od nej chce odkloniť v tom, aby slovenská otázka mohla sa vyvíjať v tom smere, aký špeciálny záujem Slovensko vyžaduje.“²⁵ Národnári napr. poukazovali na to, že aj v ČSR vládne istá forma diktatúry – diktatúra politických strán, ktorá bola pre národ rovnako zhubná. Pravicové režimy s autoritatívnymi prvkami vládnutia neboli vo vtedajšej Európe žiadnou výnimkou a SNS ich vnímala aj ako možné alternatívy k demokratickým režimom a najmä k parlamentnej demokracii, ktorú neraz spájala s korupciou, politickými škandálmi či vládou politických strán. SNS v tomto duchu často kritizovala negatívne javy spojené s mocou a taktikou politických strán, podpisovanie politických reverzov oproti slobodnému rozhodovaniu poslancov ako volených zástupcov, viazané kandidátky a pod.

II. SNS A FAŠIZMUS V PRAXI

1. Fašistické Taliansko

O priamych kontaktoch slovenských národnárov s fašistickým Talianskom sa dosiaľ nenašli zmienky. Z výskumov historika Klabjana však vyplýva, že Taliansko poznalo problém slovenského autonomizmu a zaoberalo sa ním. V januári 1921 tu vznikol Ústav pre východnú Európu, kde pôsobili odborníci na problematiku nástupníckych štátov. Jeho úlohou bolo usmerňovať taliansku diplomaciu a s ňou spojené hospodárske a finančné kruhy, ako aj šíriť pozitívny obraz o štáte. V rámci zhromažďovania správ o situácii v jednotlivých krajinách sa tak do Talianska dostávali aj správy o slovenskom autonomistickom hnutí a o jeho treniciach s centralistickou vládou. V depešiach talianskeho vyslanectva v Prahe sa označovali za oveľa hrozivejšie než napätie medzi Čechmi a nemeckým menšinovým obyvateľstvom. Náčelník podunajskej fašistickej sekcie Attila Tamaro, ktorý bol aj vplyvnou osobnosťou talianskej diplomacie a udržiaval kontakty s popredným predstaviteľom ľudovej strany Vojtechom Tukom, Čechov charakterizoval ako bezbožných husitov, nepriateľov katolíckej viery a slobodomurárov, ktorí Slovensko ovládajú pomocou byrokracie a vojska. Podľa uvedeného prameňa Taliani videli riešenie slovenskej otázky v územnej autonómii, v nijakom prípade však nie vo forme územnej nezávislosti. Tamaro chcel ČSR reformovať podľa švajčiarskeho vzoru a viackrát sa v tejto záležitosti obrátil na Mussoliniho. „*Taliansko by malo slovenské*

²⁵ KOMPÁNEK, Anton. *Diktatúra*, ref. 23.

*hnutie podporovať každým možným spôsobom, pretože ono predstavuje jeden z podstatných znakov stredoeurópskej politiky. Naša činnosť by v tomto okamihu mala smerovať k podpore slovenskej autonómie, nie k podpore slovenskej nezávislosti... V každom prípade je však na presadenie autonómneho Slovenska nutné, aby sme podporili jeho revolučné hnutie.*²⁶ Takto by sa podľa neho znížila váha francúzskeho vplyvu v ČSR, znefunkčnilo by sa príliš úzke československé priateľstvo s politikou južných Slovanov a zablokovali by sa revanšistické snahy Nemcov žijúcich mimo nemeckých hraníc. Podľa Klabjanových výskumov si Mussolini neželal priame zasahovanie do tohto problému.²⁷

Vážnu trhlinu v nazeraní SNS na fašistické Taliansko spôsobil tzv. terstský proces v roku 1930 a udalosti, ktoré mu predchádzali. Tlač SNS tejto problematike venovala veľkú pozornosť. Išlo o prípad 18 Slovincov, no talianskych štátnych príslušníkov, obžalovaných z prípravy akcie proti talianskemu štátu, z atentátov na verejné i súkromné osoby, z vrážd a z vyzvedačstva v prospech cudzej mocnosti. Podľa správ sa títo údajní „slovanskí antifašisti“ usilovali o odštiepenie časti Talianska od krajiny a údajne rozširovali slovanské knihy a brožúry, v ktorých hanobili Taliansko. Obžalovaným sa kládlo za vinu aj vypálenie talianskej školy a iných verejných budov.²⁸ *Národné noviny* stáli jednoznačne na strane Slovincov a obžaloby označovali za vykonštruované. Pod vplyvom týchto udalostí SNS začala spochybňovať podstatu fašistického režimu, keď jeho politiku voči slovanskej menšine označovala za nehumánnu a nekultúrnu. Kritizovala Taliansko za porušovanie menšinových práv, za kruté prenasledovanie slovanského obyvateľstva a obviňovala ho z úsilia zničiť slovanský prímorský živel v krajine. Vyjadrovala pochybnosti nad tým, že by slovinská menšina v severnom Taliansku ako v jednorečovom štáte mohla nejakým spôsobom ohroziť Taliansko, a to v štáte, v ktorom vládne diktatúra. Zvlášť kriticky hodnotila Taliansko, keď po procese boli okamžite popravení 4 obžalovaní. *„Okolnosti, za akých bol rozsudok vynesený a jeho vykonanie právom nás naplňuje presvedčením, že sa tu staly veci, ktoré nemajú páru v modernom čase. Úradné zprávy o vine obžalovaných hovorili síce o veľkých prečinoch, ale kto im môže veriť? Verejnosť, najmä zahraničná, nemohla ani len kontrolovať to, nakoľko sa zakladajú na pravde tieto obvinenia. Diktátorský režim prial si mať krvavý, zstrašujúci čin a s neľudskou drzosťou ho vykonal. Bez zodpovednosti a bez hanby.*“ SNS hovorila o fašistickom zločine, o šovinistickej a diktátorskej rozpínavosti a bezohľadnosti, o vytriezvení z talianskeho fašizmu, ktorý takto ukázal svoju podstatu.²⁹ Strana zároveň politiku fašistického Talianska dávala do súvislostí medzinárodného vývoja a poukazovala na priame možné dôsledky pre Československo z hľadiska jej bezpečnosti, ako aj z hľadiska

²⁶ KLABJAN, Borut, ref. 5, s. 454.

²⁷ Tamže, s. 455.

²⁸ *Veľký proces v Trieste*. In NN, 5. 9. 1930, č. 105.

²⁹(nr.) *Fašistický zločin*. In NN, 12. 9. 1930, č. 108: *„Musíme protestovať proti násilnému a odsudzujeme režim, ktorý porušuje spravodlivosť a pokojné spolunažívanie medzi národami... Ľudstvo si praje mier. Chce pracovať na konsolidácii pomerov. Tento duch mieru a pokoja musí najst' pôdu i v Taliansku, lebo ináč mu hrozí nepriateľstvo celej Európy.*“

udržania mieru v Európe. Expanzívny fašistický štát SNS označovala za nepriateľa mieru a apelovala na mocnosti, aby konali: *„Europská verejnosť v posledných rokoch mala dosť príležitostí pohoršovať sa nad bezohľadnosťou, akou talianska diktatúra narušuje pokojné medzinárodné spolunažívanie a mátoha budúcej vojny neraz ukázala svoje pazúry z tohoto štátu. Mussolini a jeho sfanatizovaná verejnosť svojou rozpínavosťou stále straší pokojamilovný povojnový svet možnosťami nových vojenných zápleťok a ich úmyselným vyvolávaním... Nie dosť, že talianska hrabivosť, nedbajúc na všetky zásady, v znamení ktorých tvorili sa nové medzinárodné pomery po vojne, okupovala územia obývané Slovanmi, ale v tomto neprávom obsadenom území dnešné Taliansko odvažuje sa aj na najbezohľadnejšie šliapanie národných práv. Triestský proces so svojou neslýchanou bezohľadnosťou je takým krutým vysvedčením pre fašistické Taliansko pred Európou, že ani jeden moderný štát by sa nemal v takomto svetle ukázať svetu.“* SNS poukazovala za systém bezpečnosti československého štátu, založený na spojení s Francúzskom a Malou Dohodou, ktorý Taliansko ohrozovalo svojou rozpínavosťou. Rovnaký postoj voči fašistickému štátu SNS zaujala v súvislosti s talianskou akciou v Habeši od roku 1935. Odsudzovala, že Taliansko sa usilovalo rozličnými spôsobmi obsadiť Habeš, vyvolávalo zápletky a chcelo vytvoriť dojem, že splnením jeho požiadaviek sa zachová mier. Podľa SNS talianska vláda účelovo predkladala nesplniteľné návrhy na kompromisné riešenia, no jej cieľom bolo vyvolať konflikt. Tieto udalosti SNS opäť dávala do súvislostí s bezpečnosťou republiky. Vyjadrovala znepokojenie nad tým, že v prípade uspokojenia nárokov Talianska zo strany Spoločnosti národov by sa v medzinárodnej politike vytvoril nebezpečný precedens, ktorý by sa mohol v budúcnosti použiť pri nárokoch iných silných štátov voči slabým: *„Netreba vykladať obširne, ako nebezpečné by bolo práve takého vyhľadávanie kompromisu na úkor slabšieho, len aby sme sa vyhli vojne... znamenalo by to nesmiernu posilu revizionizmu v Európe a Nemci a Maďari a kde-ko mohli by sa potom domáhať zmien hraníc a „oslobodzovanie“ rozličných území, patriacich iným štátom. Nová taktika Mussoliniho by bola teda veľmi povážlivá, keby Spoločnosť národov na ňu pristúpila.“*³⁰ SNS tak od polovice 30. rokov, teda v čase narastania medzinárodného napätia, si uvedomovala ohrozenie republiky a potrebu jej ochrany pred revizionistickými plánmi. Poukazovala na ohrozenie ostatných štátov a národov talianskym fašizmom a následne nastupujúcim nemeckým nacizmom.

2. Jednota slovenských junákov

V prvej polovici 20. rokov pod vplyvom šírenia talianskeho fašizmu a propagácie jeho úderných zložiek vznikali podobné organizácie aj na Slovensku, rovnako ako v zamoravských či v okolitých krajinách. Keďže niektorí členovia SNS sa stotožnili s ideou vytvárania branných zložiek v rámci politických hnutí, tesne po nástupe Mussoliniho k moci roku 1922 pristúpili k vytvoreniu takejto organizácie pod záštitou národnej strany, pričom bola vôbec

³⁰ NN, 2. 10. 1935, č. 82.

prvou stranou, ktorá na Slovensku utvorila mládežnícku organizáciu fašistického typu. Volala sa Jednota slovenských junákov (JSJ), vznikla v decembri 1922³¹ a v januári 1923 sa uskutočnilo jej výborové zasadnutie v miestnostiach redakcie *Národných novín* v Martine. Postupne sa utvárali miestne pobočky JSJ po celom Slovensku. V nasledujúcom mesiaci ministerstvo s plnou mocou potvrdilo jej stanovy. JSJ sa označovala za organizáciu vlasteneckú a nacionalistickú. Svoju činnosť chcela zamerať na pozitívnu prácu za slovenčinu a slovenskú vec, pod čím rozumela, a to zdôraznila, nie boj proti Čechom, ale boj „*proti maďarsko-nemeckým bezočivostiam, lebo keď českí vlastenci budú vidieť a budú presvedčení, že aspoň tak húževnate a dobre pracujeme za naše slovenské práva ako oni za práva české, nebudú mať príčiny na upodozrievanie z maďarónstva a oni sami nám dajú, čo si žiadame.*“ Ďalej sa vymedzovala: „*JSJ nechce byť nijakou spoločnosťou bezvládných báb, nie, ona chce chytiť a časom i chytiť moc do svojich rúk, pokiaľ sa týka nacionalizmu slovenského a slavianstva na Slovensku vôbec... Do JSJ nemusí sa obávať vstúpiť prívrženec hociktorej strany, keď je úprimným Slovákom alebo Čechom, lebo ved' všetci by sme bojovali spolu za svoje práva, a to nie jeden proti druhému, ale proti cudzím, proti našim odvekým nepriateľom.*“³² Zápisné do JSJ bolo stanovené na 10 korún, členské na 20 korún. V októbri 1923 mali Junáci v pláne vydávať vlastný časopis *Junák*, ak by našli dostatočný počet predplatiteľov. V prvej polovici 20. rokov však táto organizácia nevyvinula mimoriadnu aktivitu a jej činnosť ustrnula v priebehu roka 1923 na osobných nezhodách. JSJ, rovnako ako prvé fašistické organizácie vznikajúce na Slovensku aj v iných stranách v tomto období, nemali jasný ideový program. Kanceláriu prezidenta republiky o činnosti JSJ informoval národniar, jej člen Peter Suchánsky (budúci redaktor *Národných novín*).³³ Na Slovensku bola významnejšou mládežníckou organizáciou fašistického typu organizácia SĽS Rodobrana, ktorá vznikla na začiatku roka 1923.³⁴ Správy o prípadných vzájomných kontaktoch som nenašla.

S novou aktívnou vlnou vo fašistickom hnutí v ČSR od roku 1926 sa pokúšala aktivizovať aj JSJ. Rovnako ako Rodobrana obnovila svoju činnosť, no v porovnaní s ňou mala omnoho menej členov a nedosahovala taký vplyv. Policajná správa informovala: „*SNS pod dojmom rozvoja rodobrancov začala organizovať na obdobných zásadách svojich mladších prívržencov do sväzu Junákov. Tento sväz stojaci na stanovisku radikálneho nacionalizmu, predstavuje jedon zo smerov fašistického hnutia na Slovensku, ktoré však počtom organizácií rodobrancov ani zďaleka sa nevyrovná.*“³⁵ Podporu JSJ vyjadroval najmä Rázus, ktorý

³¹ NN, 17. 12. 1922, č. 104.

³² NN, 23. 8. 1923, č. 67.

³³ Archiv Kancelárie prezidenta republiky (AKPR) Praha, T 528/23, č. 1555/23. List z 26. 11. 1923.

³⁴ Národní archiv České republiky (NA ČR) Praha, f. Prezidium ministerstva vnitra (PMV), sig. X/S/22/8, č. 21 229. „*Když lidová strana slovenská zklamána byla ve své naději, že autonomistické živly nabudou převahy ve fašistické, slovenským poměrům přizpůsobené „Jednotě slovenských junáků“ a když tato organizace následkem nedostatečného vedení odumřela, zahájila lidová strana akci separátní, vystihující dobře náladu obyvatelstva, na které slovo „fascista“ působilo svojí romantikou zvláště vábivě a vytvořila vlastní organizaci fašistickou pod jménem „rodobranci“; O Rodobrane vid': ČAPLOVIČ, Miloslav. ref. 2, s. 83 a nasl.*

³⁵ NA ČR, Praha, f. PMV, sig. X/S/13/6, č. 12868. Správa zo 17. 6. 1926.

začiatkom júna 1926 junákom adresoval v *Národných novinách* výzvu: „Slovenský národ, našu vlasť Československú republiku ohrozujú neutešené pomery. Stavovská politika a internacionalizmus rozdrobili slaviansky štátotvorný živel a podkopávajú silu nacionalizmu, v duchu čoho povstal tento štát. Naším presvedčením je: štát udrží len duch ten, ktorý ho vytvoril. Z našej slovenskej strany je to duch slovenského nacionalizmu (s obsahom pravej sociálnej spravodlivosti voči ukrivdeným) ako i slavianskeho bratstva. V znamení tohoto zaznaného slavianskeho ducha potrebujeme v medziach zákonov ČSR organizovať národnú stráž. Pýtajte sa svojich srdc, a ak vám povedia konať, neodkladajte! Podajte si ruky a stojte na obranu slovenského národa a ČSR ako múry hradné!“³⁶ Dňa 4. júla 1926 sa uskutočnila pracovná porada krajských dôverníkov JSJ v Novom Meste nad Váhom, na ktorej vytýčili ďalšie pracovné smernice. Prítomní delegáti odbočiek skonštatovali, že sa junácka myšlienka medzi slovenským ľudom ujímala a vzrástala, zároveň však dodali, že veľká časť zmaterializovanej slovenskej inteligencie stále venuje málo pozornosti potrebám slovenského národa a nepodporuje slovenskú mládež v jej úsilí o lepšiu budúcnosť slovenského národa.³⁷ Jedným z hlavných predstaviteľov JSJ v tomto období bol študent práva Ferdor Thurzo (syn bývalého národníara Ivana Thurza), medzi ďalších významných členov patrili Karol Murgaš (budúci člen ľudovej strany) a bratislavský národníar Vladimír Černák. Veľkou reprezentatívnou spoločnou akciou Junobrancov i Rodobrancov mali byť tradičné augustové Matičné slávnosti v Martine roku 1926, ktorých sa mal zúčastniť aj prezident Masaryk. Junáci tu chceli demonštrovať svoju organizovanosť, svojou účasťou chceli dodať slávnostiam nacionalistický ráz a chceli ukázať, že uvedomelý slovenský dorast chápe svoje poslanie vážne a vzbudí vo verejnosti úctu.³⁸ Kompetentné vládne kruhy však na základe informácií o účasti týchto uniformovaných zložiek (napr. od Jura Kozu Matejova) vyjadrovali obavy o bezpečnosť a zrušili prezidentovu účasť.³⁹ V Topoľčiankach u neho intervenovali Jozef Škultéty, tajomník Matice Krčméry a martinský župan Orságh, ktorí sa zaručili za bezproblémový priebeh osláv, na čo prezident súhlasil s účasťou a žiadal o prítomnosť aj ministerského predsedu Černého a ministra školstva. V predvečer slávností Matica slovenská vydala vyhlásenie, v ktorom zakázala účasť uniformovaných korporácií s výnimkou vojska, legionárov, Sokola, Orla a RTJ a apelovala na Rodobrancov a JSJ, aby prišli v oblekoch, nie v uniformách.⁴⁰ Junáci však poukazovali na to, že na rozdiel od Rodobrany boli organizáciou povolenou odvolávajúc sa na oficiálne prijaté stanovy, no akceptujú autoritu Matice nakoniec nevystúpili. Z torza zachovaných správ vyplýva, že JSJ prežívala aj v ďalších rokoch, no výraznejšiu aktivitu nevyvíjala. Činnosť ukončila roku 1929.

³⁶ NN 27. 6. 1926, č. 143.

³⁷ NN, 8. 7. 1926, č. 149.

³⁸ NN, 25. 8. 1926, č. 180.

³⁹ AKPR, T 802 / 24, č. 869/26. List z 21. 8. 1926, 18. 8. 1926.

⁴⁰ NN, 4. 9. 1926, č. 183.

3. Spolupráca na báze fašizmu

Fašizmus ako ideológia poskytoval podnetné myšlienky na rozvinutie spolupráce českých a slovenských národne orientovaných síl, ktorú možno detailnejšie sledovať hlavne v druhej polovici 20. rokov. V ČSR síce nezískal pevné pozície, čo platilo aj pre Slovensko, kde zvlášť nezakotvil a neujal sa, no radikálne nacionalistické princípy fašistickej doktríny vzbudili sympatie u mnohých národovcov a národne cítiacich predstaviteľov politického a verejného života. Spoluprácu českých a slovenských predstaviteľov inklinujúcich k fašizmu do veľkej miery ovplyvňovali rozdielne špecifické, niekedy až protichodné záujmy národných fašistických hnutí v republike, ktoré korešpondovali s národnostnou pestrosťou ČSR. Národná strana od polovice desaťročia presadzovala spoluprácu s ostatnými národne orientovanými silami v republike vrátane fašistických skupín, preto sa tu sústredím na pomenovanie základných rozdielov medzi nimi, ako aj na vzťah SNS k najvýraznejšej reprezentantke českého fašizmu, k Národnej obci fašistickej (NOF).

Prvé zmienky o kontaktoch zástupcov SNS a českých, resp. československých fašistov pochádzajú zo začiatku 20. rokov, kedy v Čechách a na Morave vzniklo niekoľko skupín a organizácií inklinujúcich k fašizmu.⁴¹ Bývalý predseda a popredný, profilujúci člen predprevaratovej strany SNS Matúš Dula sa začal angažovať v českom pravicovo a nacionálne orientovanom prostredí. Po voľbách roku 1920 vstúpil do poslaneckého klubu ČSND a v marci 1923 napr. s popredným predstaviteľom českej pravice Františkom Marešom podpísal agitačnú výzvu hnutia Červenobílí.⁴²

Pokusy rozptýlených, profašistických odnoží a skupín v západnej časti republiky zjednotiť sa vyvrcholili vznikom NOF na začiatku roka 1926. Českí fašisti sa hlásili k „zborovskému hrdinovi“ Rudolfovi Gajdovi, ktorý sa stal ich ústredným predstaviteľom. V SNS však niektorí členovia, ako napr. Štefan Krčméry vyjadroval skôr obavy a nedôveru k tomuto prúdu i ku Gajdovi.⁴³ Jedným z realizovaných plánov NOF bolo preniknúť na Slovensko, kde sa pokúšala nadviazať kontakty so slovenskými stranami a politikmi. Podnetom na rozvoj spolupráce bol nepochybne aj vstup nemeckých strán do vlády po voľbách roku 1925, čo česká národne orientovaná pravica hodnotila ako pohromu pre štát. Pobočka NOF na Slovensku vznikla začiatkom roka 1926. Značnú podporu získala v Bratislave, kde jej členskú základňu tvorili tamojší českí súkromní i štátni zamestnanci, úradníci či príslušníci slobodných povolání, a postupne sa začala orientovať aj na slovenské obyvateľstvo.

⁴¹ Táto téma je v českej historiografii pomerne rozpracovaná. Ref. 3, 4.

⁴² ČECHUROVÁ, Jana. *Česká politická pravice*. Praha : Knižnice Dějin a současnosti, 1999, s. 83, 86. „Mužem, kterým se původní fašisté zaštiťovali, byl i staříčkový slovenský národovecký politik Matúš Dula a dalším garantem se stal tradicionalistický spisovatel Josef Holeček. U těchto osobností, stejně jako u Františka Mareše, bylo sblížení s fašismem či podlehnutí jeho „kouzlu“ dostatečně zřejmé. Tito lidé se v reakci na levicovou pokrokovost rozhodli se vši vervou hájit tradiční nacionální hodnoty, nebo alespoň pomáhat těm, kteří se stavěli jako jeho ochránci“, s. 83.

⁴³ SNK – ALU, f. M. Rázus, sig. 45 D 60. List Š. Krčméryho M. Rázusovi z 21. 6. 1926; SNK – ALU, sig. AMS II 14 B U 9. List M. Rázusa Š. Krčmérymu z 23. 6. 1928.

Na aktivitách NOF sa zúčastňovali predstavitelia SNS, ako aj iní známi slovenskí politici. Zemský výbor fašistickej obce fašistického hnutia v Bratislave pozval národníara Rázusa na dôvernú schôdzku na 25. apríla 1926 do Nového Mesta nad Váhom a ako dôvody jeho účasti uvádzal spoločné zámery – vybudovať pevný národný štát a vykonať ráznu národnú očistu.⁴⁴ SNS na programe NOF imponovalo, že hnutie sa profilovalo ako opozičné, poukazovalo na prešľapy vlády, kritizovalo komunizmus, ľavicu, internacionalizmus, korupciu. Absolútne kľúčovú bázu pre spoluprácu však u SNS tvorili dve úzko prepojené témy – myšlienka Československa ako národného štátu a nacionalizmus, resp. v tejto súvislosti otázka Čechov a Slovákov ako jedného alebo dvoch samostatných národov. Rázus vyhlásil: „*Slovenská národná myšlienka sa prebýja... a budí pozornosť i Čechov, menovite národných demokratov a fašistov, ktorí sa neostýchali vysloviť za slovenský nacionalizmus: Slovensko Slovákom!*“⁴⁵ Kompánek vyjadroval dôvody orientácie na fašistov takto: „*Tzv. národné hnutie české nie je nám nesympatické, lebo už viac ráz sme skúsili poctivosť snáh vzhľadom na slovenskú otázku a netajíme, že boli sme v dôvernejšom styku s vedúcimi ľuďmi českého národného hnutia. Nebudeme vari neskromní, keď sa pochválime, že práve následkom našich stykov udomácnila sa v kruhoch českého národného hnutia celkom prijateľná benevolencia a lojalita o slovenskej veci. Ba môžeme povedať, že my by sme boli prví, ktorí by sme podporovali nacionálne vládnutie Čechov a Slovákov v republike, keby vládol taký duch, aký sme poznali medzi niektorými horlivcami národného hnutia.*“⁴⁶

V praxi sa však veľmi významne prejavili rozdielne nacionálne záujmy oboch národných hnutí. Národníari boli nespokojní s časťou fašistického programu, pojednávajúcou o slovenských otázkach a usilovali sa ho usmerniť v zmysle slovenských národných požiadaviek.⁴⁷ Českí, resp. československí fašisti totiž pod myšlienkou realizácie národného

⁴⁴ SNK – ALU, f. M. Rázus, sig. 45 I 4. List Československej obce fašistickej v Piešťanoch M. Rázusovi z 20. 4. 1926. „*Jak je vám zaisto už známo, rozvíja sa naše hnutie lavínovite lež zásady naše, ktorými razíme si cestu hlásajú nezisťnú prácu k utvoreniu pevného štátu národného. Sme preto pripravení priniesť akýchkoľvek obetí a preto potkávame sa všade so sympatiemi, keď myšlienka národná a mravná idea dosiaľ nevyhynula. Stav, v ktorom sa nachádza dnes naša republika je neudržiteľný. Rôznymi hyperpokrokovými pokusy ruvičímí zo srdca mravné ideály otrovený a ochudnený národ marne volá po náprave a očakáva niečo, čo by konečne už raz vnieslo svetlo do záležitostí štátných, odstránilo nebezpečie komunizmu, ktorý je pripravený, priamo vojensky organizovaný očakáva vhodný okamžik kedy uchyťí vládu a zavede rudou diktaturu proletariátu. Kam bychom dospeli ukazujú nám najlepšie súčasné pomery v Rusku. Pretože vláda – a t vidí dnes každý – stáva sa ku tomu nebezpečiu bez zaujmu pre malichernosti hneď utiekla od zodpovednosti, hrajúc si takto nebezpečne s osudom národa a je jedným slovom neschopá, riadiť kormidlo štátu a preto sa s istotou ustavilo hnutie fašistické, ktoré si vzalo za úkol previesť ráznou očistu. Chce vyburcovať myšlienku národnú umele uspávanú, obetave kráčať v pred za jedným cieľom silného štátu národného dávajúc vlasti vše ničoho nežádajúc. Sme proti falošnému pokrokárstvu niektorých politických stran, ktoré odobierajú ľudu dľa učenia medzinárodného židovstva hrubým materializmem.*“

⁴⁵ NA ČR Praha, f. PMV, sig. X/T/28, č. 12491. Správa z valného zhromaždenia SNS zo 10. 7. 1927; NN, 1. 5. 1926, č. 98.

⁴⁶ KOMPÁNEK, Anton. *Diktatúra*, ref. 23.

⁴⁷ NN, 1. 5. 1926, č. 98: „*Program tento nie je úplný, k našej slovensko-národnej ideológii tiež ešte neprilieha.*“; SNK – ALU, f. Miloš Ruppeldt, sig. 18 A 159. List M. Rázusa M. Ruppeldtovi z 4. 6. 1926: „*fašistov som žiadal, aj som im dal na dôvernej porade v Novom Meste nad Váhom úpravu prispôbiť sa slovenskej národnej ideológii.*“

štátu mysleli národný československý štát stojaci na myšlienke československého národa. Ich boj sa sústredil najmä proti Nemcom a nie na budovanie česko-slovenskej vzájomnosti. Slovenskú zložku považovali skôr za posilnenie českého nacionalizmu v zápase proti Nemcom. Národná strana konštatovala, že napriek proklamovaniu ich vzťah k slovenskej otázke, k samobytnosti slovenského národa a k ďalším prioritám slovenského národného hnutia ostal vlažný, zdržanlivý a nejednoznačný. Národniar Miloš Ruppeldt informoval Rázusa o porade s predstaviteľom fašistov, pričom vyjadril nesúhlas s programom NOF zotrvávajúcom na princípoch národnej jednoty. Označil ho za čechoslovácky, pančeský a kramáňovský. Národnári ďalšiu spoluprácu podmienili jeho revíziou. Zásadná otázka uznania národnej samobytnosti, a teda aj podstaty vnímania postavenia Slovenska a Slovákov v spoločnom štáte, sa pre SNS postupne ukázala ako zásadný problém pre širšie rozvinutie spolupráce týchto síl. V tomto konkrétnom prípade sa prejavil inherentný paradox nacionalizmu – bol jednotiacim, ale zároveň rozdeľujúcim prvkom a zásadnou prekážkou v nadviazaní užšej spolupráce.

Ďalšou otázkou pre NOF na Slovensku, na ktorej mala záujem aj národná strana a ktorá súvisela s rozložením nacionalistických síl, bolo založenie strešného orgánu fašistov, ústredného výboru – direktória NOF. Okrem fašistov v ňom mali byť zastúpení aj členovia iných strán. NOF pre Slovensko pozvala do tohto orgánu za agrárnikov Jána Jančeka (mali rezervované ešte jedno miesto)⁴⁸, za SLS boli vyslaní Ferdiš Juriga a Florián Tománek, za národných demokratov Milan Ivanka, za SNS Rázus. Prvá dôverná schôdza direktória sa mala uskutočniť koncom augusta 1926 v Bratislave. Ruppeldt však opäť prejavoval nespokojnosť so zložením tohto orgánu – podľa návrhu ho mali tvoriť 4 Čechoslováci a len 3 Slováci. Druhou Ruppeldtov výhradou bolo, že z československých strán išlo o zástupcov malého významu, pričom zo slovenských strán títo adeпти predstavovali najpoprednejších slovenských politikov.⁴⁹ V očiach SNS to vrhalo zlé svetlo na serióznosť záujmov NOF.

V prvej polovici roka 1927 pokračoval čiastočný rozmach fašistického hnutia na Slovensku, no v NOF sa začali prehlbovať osobné rozpory. Vzniklo nové vedenie NOF v Bratislave, hnutie sa pokúsilo aktivizovať prostredníctvom akademickej mládeže, pomocou novej odborovej organizácie či opätovným nadväzovaním stykov s politickými stranami. Pozornosť fašistov sa sústredila na rokovania s národníkmi a národnými demokratmi, z ktorých sa výraznejšie angažoval Ivanka, z národniarov Rázus a Kompánek. Kompánkovi chceli ponúknuť miesto v organizácii fašistického hnutia, pričom v septembri 1927 ho vymenovali za druhého direktora NOF na Slovensku.⁵⁰ S touto postavou národnej strany sa rátalo aj na

⁴⁸ Archiv ústavu TGM (AÚ TGM) Praha, f. TGM, R – Republika, Slovensko, k. 396. List z 30. 8. 1926. Jančekovu nomináciu údajne zabezpečil Vavro Šrobár, ktorý ho tam dosadil, aby mal aktuálne informácie o dianí v NOF.

⁴⁹ SNK – ALU, f. M. Rázus, sig. 45 G 44. List M. Ruppeldta M. Rázusovi, nedatované.

⁵⁰ SNA, f. PR, k. 236, MAT 198, č. 31 804. Správa zo schôdzy NOF z 3. a 4. 9. 1927; NA ČR, f. Prezidium ministerské rady (PMR), k. 272, č. 15 929. Správa z 15. 9. 1927.

miesto zodpovedného redaktora nového fašistického periodika, ktorémalo vychádzať od januára 1928. V roku 1927 sa pripravoval veľký fašistický zjazd NOF v Martine, na ktorom mal zástupca SNS zistiť jasný pomer fašistov k otázke slovenskej národnej samobytnosti a k slovenskej autonómii s vlastným snemom. V nasledujúcom období však činnosť NOF stagnovať a obnovila sa na začiatku 30. rokov.

V otázke spolupráce slovenského autonomistického hnutia a českého fašizmu v druhom medzivojnovom desaťročí v podstate pretrvávali rovnaké problémy ako v 20. rokoch, len sa zreteľnejšie vyprofilovali. Bolo zrejmé, že časť českej politiky i verejnosti do istej miery pochopila rétoriku slovenských autonomistov, no ich požiadavky na štátoprávne úpravy súvisiace s otázkou slovenskej samobytnosti obchádzala, resp. prezentovala ich oddelene od seba, alebo im neprisovala takú dôležitosť ako otázke nemeckej menšiny v republike. Časť českých politikov uznávala napr. potrebu autonómie Slovenska či dôsledného uplatňovania slovenčiny na všetkých úrovniach verejného a kultúrneho života, rovnako hovorila o krivdách spôsobených Slovensku v národnom živote po prevrate a volala po náprave. Preto možno v českej tlači v tomto období nájsť články uznávajúce opodstatnenosť činnosti slovenských autonomistov, čoho vyjadrením boli aj pokusy o zblíženie českej a slovenskej národnej opozície v prvej polovici 30. rokov.⁵¹ Napr. Ivan Bolovský vo fašistickom periodiku *Český jih* v článku *Slováci a my* uviedol: „*Lid se od nás odvrátil, svoji politikou hospodářskou a kulturní jsme pobouřili a si zneprátelili nejrodivěnější a nejupřímnější Slováky a ztratili jsme tak respekt u svých nepřátel... My Češi a Slováci jsme se spojili v politický celek proto, abychom ten celek také tvořili a vybudovali. Jako rovný s rovným. Slovensko nepotřebuje žádné naše „kulturtrégry“, ani tajemníky červenobílých anebo zelených politických stran, které veškerý veřejný život dovedou jen korumpovat... všechny dosavadní vlády tohoto státu by měli zpytovat svědomí... Prostě náš poměr k Slováckům musí se znovu zorganizovat. Vzájemně a hned, ať se to komu líbí nebo nelíbí.*“⁵²

Tieto postoje boli charakteristické pre fašistov, ale aj pre národných demokratov, ktorí slovenskému autonomistickému hnutiu a jeho popredným predstaviteľom Hlinkovi a Rázusovi venovali zvýšenú pozornosť a vyjadrovali im svoju podporu, napr. v periodiku *Český jih*: „*Naše sympatie jsou odjakživa na straně rodivěrných Slováků a Hlinkovců či národníarů. Nám nevadí nikterak jejich požadavek autonomie. Tento cíl považujeme i my za dosažitelný. Při dobré vůli – věříme – jednou k jeho realizaci dojde. Nemusíme mít starost, že by Slováci se zpronevěřili společnému s námi samostatnému státu, dokud je povedou lidé jako Hlinka nebo Martin Rázus. Oba tyto politikové jsou zárukou ryziho slovenského vlastenectví. Jen pomlouvačný tisk českých politických stran, kteří loví pro sebe i ve slovenské zemi, občas*

⁵¹ ROGULOVÁ, Jaroslava. *Zbližovanie českej a slovenskej opozície v rokoch 1930 – 1934*. In *České, slovenské a československé dějiny 20. století IV.* (Ed. Jan Mervart, Veronika Středová), F UHK Hradec Králové 2009, s. 251-261.

⁵² *Český jih*, 2. 6. 1933, č. 22.

*si dovolí některého z nich obviňovati z maďaronství, nebo dokonce z práce pro Maďarsko. My, fašisté českoslovenští byli bychom daleko raději, kdyby takových Hlinků a Rázusů mělo Slovensko co nejvíce a Slováků rázu Slávikova, Dérerova a nebo Šrobárova co nejméně... Naše sympatie jsou vždycky na straně slovenských autonomistů a slibujeme jim svoji pomoc v jejich zápase.*⁵³

V roce 1932 česká fašistická tlač uveřejnila program českého fašizmu voči Slovensku v niekoľkých bodoch:

- 1. Cestujte mimo do ciziny na náš východ*
- 2. Ministerstvo národní obrany nechť zařídí, aby branci ze Slovenska a Podkarpatské Rusi konali presenční službu výhradně v Čechách a na Moravě a pak naopak.*
- 3. Všichni státní a samosprávní úředníci musí strávit z prvních 10 služebních jen na východ od Moravy a naopak. Soudcovští, notářtí a advokátní čekatelé polovici předepsané praxe odbyť v druhé polovině státu. Tento závazek nebude nikomu prominut.*
- 4. Za účelem ochrany sociálně slabých Slováků zavedou budiž na Slovensku numerus clausus pro židy a Maďary v určitých libovolných povoláních a omezeno budiž nabývání živnostenských koncesí a nabývání půdy a čestných občanských práv.*
- 5. Zákonem budtež zatíženy sňatky Čechoslováků s jinými národy a rasami (židy) a naproti tomu usnadňovány (výpomocemi) sňatky Čechů a Slováků mezi sebou a naopak.*
- 6. Slovensku budiž dána užší správa národní – jakékoliv rozlišování at' v prospěch nebo v neprospěch té či oné poloviny státu v otázkách hospodářských, kulturních a politických, potírejte.*
- 7. Unifikace občanského a trestního práva, unifikace příslušných zákonů správních a finančních budiž provedena ihned, poněvadž dosavadní podvojný stav působí právní nejistotu a anarchii, která v zárodcích znemožňuje hospodářské a kulturní sblížení.*
- 8. Budiž přijato do ústavní listiny, že určitý počet ministrů musí být z řad Slováků, dále že presidentem republiky musí být střídavě volen Čech a Slovák.*⁵⁴

Autor programu však vzápětí hovoril o dvoch vetvách jedného národa, teda potvrdil, že sa český fašizmus v otázke slovenskej samobytnosti neposunul.⁵⁵ Nad'alej sa striktne pridržoval československej národnej jednoty. Kontakty SNS a NOF v tomto období sa obmedzili skôr na príležitostné akcie a ich partnerstvo nenadobudlo užšiu podobu. Významným podujatím

⁵³ Český jih, 28. 10. 1932, č. 7.

⁵⁴ Český jih, 2. 6. 1933, č. 22.

⁵⁵ Tamže. „Tento minimální program pokládáme my fašisté – budel-li proveden do důsledků – za způsobitý přiblížit podstatně obě větve našeho národa a tím uskutečnit ideu z roku 1918 a zabezpečit na věčné časy dílo našich legionářů.“

z tohto hľadiska bola spoločná porada v roku 1933 na Nitrianskych slávnostiach, kde Manifest slovenskej národnej opozície podpísali predstavitelia NOF, HSLS aj SNS,⁵⁶ no spolupráca na tejto báze sa ďalej významnejšie nerozvíjala. Jedným z dôvodov bola orientácia SNS na spoluprácu na báze jednotného bloku slovenských poslancov na začiatku 30. rokov, potom vytvorenie autonomistického bloku s HSLS v roku 1932 a v druhej polovici 30. rokov orientácia na slovenské odnože celoštátnych strán. Príležitostne sa ešte objavili zmienky o SNS a NOF, no ich styky nenadobudli významnejší charakter. Zrejme prejavom zotrvačnosti v týchto vzťahoch bola informácia pred obecnými voľbami roku 1938, že Gajda mal v úmysle osloviť národnú stranu v otázke spoločného postupu.⁵⁷ SNS bola v tomto období už sústredená na iné politické otázky a s českým fašizmom nenachádzala styčné body.

Vzťah SNS k fašizmu v medzivojnovom období určoval jej základný politický princíp – nacionalizmus, ako aj jej politicko-ideologický konštrukt, cez ktorý vnímala dianie v domácej a zahraničnej politike. Všeobecný politicko-ideologický posun doľava po prvej svetovej vojne SNS posudzovala ako ústup od nacionalizmu a jeho princípov. Bola presvedčená, že politika ľavice a internacionalizmu viedla k preferovaniu záujmov stavov a tried na úkor potrieb národného celku. SNS pri tom nezohľadňovala fakt, že napriek partikularizácii politickej sféry v zmysle stavovských záujmov na úkor jednoty národného spoločenstva, nacionalizmus v rôznych podobách pretrvával v plnej sile. SNS v zmysle svojho konštruktú za dôsledok politiky vládnych strán, stojacich na stavovských a internacionalistických zásadách, považovala vyostrenie hospodárskych a sociálnych dopadov hospodárskej krízy, ako aj značný príklon obyvateľstva k myšlienkam ľavicového radikalizmu. Nástup fašizmu vnímala ako reakciu na tieto pomery a vyzdvihovala na ňom, že deklaroval odhodlanie riešiť záujmy národného spoločenstva. Aktivity spájajúce SNS s fašizmom v 20. rokoch popri nacionálnych témach motivoval jej príklon k niektorým prvkom tejto ideológie, akými boli antilavičiarstvo, antikomunizmus, antiliberalizmus či konzervativizmus. V týchto súvislostiach pozitívne hodnotila sociálny a politický program českého fašizmu, no za kľúčový prvok možnej spolupráce považovala jeho jasne formulované súhlasné stanovisko k slovenskej národnej svojbytnosti. Keďže táto otázka ostávala nevyriešená, kooperácia národnej strany s českými subjektmi hlásiacimi sa k fašizmu (hlavne s NOF) sa širšie nerozvinula. SNS podľa talianskeho vzoru založila vlastnú organizáciu JSJ, ktorá však v slovenskej verejnosti nevyvolala výraznejší ohlas.

Na prelome 20. a 30. rokov sa pohľad národnej strany na fašizmus rozvíjal pod vplyvom výbojnej fašistickej a postupne i nacistickej politiky. Strana poukazovala na to, že nacionalizmus v praktickej politike národných štátov – Talianska a Nemecka – jednoznačne predstavoval hrozbu nielen pre ich vnútorné pomery a viedol k prenasledovaniu ich domáceho

⁵⁶ Český jih, 18. 8. 1933, č. 33.

⁵⁷ SNA, f PR, k. 236, b. č. Správa z 22. 11. 1938.

obyvateľstva, ale ohrozoval aj politickú stabilitu v Európe a vo svete, postavenú na Versailleskom mierovom systéme. Tieto nedemokratické a výbojné štáty využívali nacionalizmus na agresívnu a útočnú politiku, a podľa národnej strany predstavovali priamu hrozbu pre samotnú ČSR a tým aj pre slovenský národ. Národné noviny v roku 1938 napísali: „Zdravý, tvorivý nacionalizmus je bytostnou silou vo všestrannom, dobrom vývoji národa a štátu. Hovorím „zdravý nacionalizmus“, lebo od diktátorských, výbojných smerov cudzieho fašizmu chceme byť ďaleko.....“⁵⁸ Vývoj vzťahu SNS k fašizmu vyústil do odmietnutia útočnej politiky nacionalistických štátov a do apelov na veľmoci, aby neustupovali ich revizionistickým požiadavkám, nevytvárali tak nebezpečné precedensy v medzinárodnej politike a chránili povojnové usporiadanie.

Cituj:

ROGULOVÁ, Jaroslava: Slovenská národná strana a fašizmus v medzivojnovom období. In *Forum Historiae*, 2010, roč. 4, č. 1. ISSN 1337-6861 http://www.forumhistoriae.sk/FH1_2010/texty_1_2010/rogulova.pdf

...

Mgr. Jaroslava Rogul'ová, PhD. je vedeckou pracovníčkou Historického ústavu SAV, pracuje na oddelení novších dejín. Zaoberá sa spoločensko-politickými dejinami prvej polovice 20. storočia, sústreďuje sa na výskum Slovenskej národnej strany v medzivojnovom období, problematiku autonomizmu, česko-slovenských vzťahov, ideologických vplyvov na slovenskú politiku.

Kontakt: histrogo@savba.sk

⁵⁸ PIVKO Paľo. Nacionalizmus vo vývoji národa. In NN, 3. 9. 1938, č. 103.